

Rozdział 9. Umowy w obrocie przedsiębiorstwami

Spis treści

	Nb
9.1. Uwagi ogólne	1
9.1.1. Wprowadzenie	1
9.1.2. Przedsiębiorstwo w znaczeniu przedmiotowym	3
9.1.2.1. Prawne pojęcie przedsiębiorstwa w znaczeniu przedmiotowym	3
9.1.2.2. Składniki przedsiębiorstwa	11
9.1.2.3. Przedsiębiorstwo jako przedmiot stosunków i czynności prawnych	14
9.1.2.4. Zorganizowana część przedsiębiorstwa (zakład, oddział itp.)	19
9.1.2.5. Wartość przedsiębiorstwa	22
9.1.3. Ogólne zasady dotyczące umów w przedmiocie przedsiębiorstwa ..	27
9.1.3.1. Swoboda umów w przedmiocie przedsiębiorstwa	27
9.1.3.2. Przedmiot umowy. Domniemanie z art. 55 ² KC	33
9.1.3.3. Forma czynności prawnej. Wpis do rejestru (art. 75 ¹ KC) ..	37
9.1.3.4. Wykonanie umów w przedmiocie przedsiębiorstwa	41
9.1.3.5. <i>Due diligence</i>	44
9.2. Zbycie przedsiębiorstwa	51
9.2.1. Wprowadzenie	51
9.2.2. Sprzedaż przedsiębiorstwa	53
9.2.2.1. Uwagi ogólne	53
9.2.2.2. Zawarcie umowy sprzedaży przedsiębiorstwa	57
9.2.2.3. Wydanie przedsiębiorstwa	65
9.2.2.4. Wady przedsiębiorstwa	68
9.2.2.5. Sprzedaż przedsiębiorstwa upadłego oraz w toku egzekucji sądowej	72
9.2.2.6. Sprzedaż zorganizowanej części przedsiębiorstwa (zakładu, oddziału, filii itp.)	78
9.2.3. Wkład przedsiębiorstwa do spółki	84
9.2.3.1. Uwagi ogólne	84
9.2.3.2. Wkład przedsiębiorstwa do spółki jako rodzaj jego zbycia	86
9.2.3.3. Przedsiębiorstwo jako rodzaj wkładu niepieniężnego	90
9.2.3.4. Stosowanie przepisów oraz zasad dotyczących sprzedaży i dzierżawy przedsiębiorstwa	96
9.2.4. Zamiana i darowizna przedsiębiorstwa	99
9.2.5. Odpowiedzialność za długi i obciążenia zbywanego przedsiębiorstwa	101
9.2.5.1. Uwagi ogólne	101
9.2.5.2. Odpowiedzialność w stosunkach wewnętrznych	103
9.2.5.3. Odpowiedzialność w stosunkach zewnętrznych	106

9.3. Oddanie przedsiębiorstwa do odpłatnego korzystania	114
9.3.1. Wprowadzenie	114
9.3.2. Dzierżawa przedsiębiorstwa	117
9.3.2.1. Uwagi ogólne	117
9.3.2.2. Dopuszczalność umowy o dzierżawę przedsiębiorstwa	120
9.3.2.3. Treść umowy o dzierżawę przedsiębiorstwa	122
9.3.2.4. Forma umowy dzierżawy przedsiębiorstwa	
Wpis do rejestru	127
9.3.2.5. Odpowiedzialność za zobowiązania dzierżawionego przedsiębiorstwa	129
9.3.3. Użytkowanie przedsiębiorstwa	132
9.3.3.1. Uwagi ogólne	132
9.3.3.2. Zawarcie umowy o użytkowanie przedsiębiorstwa	135
9.3.3.3. Treść użytkowania przedsiębiorstwa	141
9.3.3.4. Odpowiedzialność za zobowiązania użytkowanego przedsiębiorstwa	147
9.3.4. Leasing przedsiębiorstwa	148
9.3.4.1. Uwagi ogólne	148
9.3.4.2. Opłata (stawka) leasingowa	152
9.3.4.3. Przejście własności leasingowanego przedsiębiorstwa na leasingobiorcę (opcja wykupu przedsiębiorstwa)	155
9.4. Oddanie przedsiębiorstwa do odpłatnego prowadzenia	159
9.4.1. Wprowadzenie	159
9.4.2. Powiernictwo nad przedsiębiorstwem	162
9.4.2.1. Uwagi ogólne	162
9.4.2.2. Treść umowy o oddanie przedsiębiorstwa w powiernictwo	165
9.4.2.3. Wewnętrzny stosunek powierniczy	170
9.4.2.4. Powiernictwo udziałów w spółce	174
9.4.3. Zarząd nad przedsiębiorstwem (kontrakt menedżerski)	175
9.4.3.1. Uwagi ogólne	175
9.4.3.2. Kontrakt menedżerski	177
9.4.3.3. Zarząd nad przedsiębiorstwem państwowym	186
9.4.3.4. Umowa o zarząd przedsiębiorstwem w związku z realizacją zastawu rejestrowego	194
9.5. Oddanie przedsiębiorstwa na zabezpieczenie wierzytelności	200

Literatura: *A. Afsharipour*, Transforming the Allocation of Deal Risk Through Reverse Termination Fees, *Vanderbilt Law Review* 2010, Nr 63; *J. Baehr*, Oddanie na czas oznaczony do odpłatnego korzystania przedsiębiorstwa lub zorganizowanych części przedsiębiorstwa, w: *J. Napierala* (red.), *Likwidacja przedsiębiorstwa państwowego. Zagadnienia prawne*. Praca zbiorowa, Warszawa–Poznań 1992; *tenże*, Spółka z udziałem kapitałowym pracowników, Warszawa–Poznań 1993; *M. Bartowski [et al.]*, *Transakcje przejęć i fuzji*, Warszawa 2011; *M. Bednarek*, Przedsiębiorstwo jako przedmiot czynności prawnych – spory doktrynalne z perspektywy praktyki obrotu, *SP* 2009, Nr 3; *P. Bielski*, Dopuszczalność umowy leasingu przedsiębiorstwa w prawie polskim, *Rej.* 1998, Nr 3; *tenże*, glosa do uchw. SN: z 13.12.2000 r., III CZP 43/00 oraz z 12.1.2001 r., III CZP 44/00, PPH 2001, Nr 6; *tenże*, glosa do wyr. SN z 17.10.2000 r., I CKN 850/98, PPH 2004, Nr 3; *tenże*, glosa do wyr. SN z 24.6.1998 r., I CKN 780/97, Pr. Sp. 2000, Nr 2; *tenże*, glosa do wyr. SN z 25.11.2005 r., V CK 381/05, Pr. Sp. 2007, Nr 1; *tenże*, Przedsiębiorstwo a składniki przedsiębiorstwa, I CKN 850/98, PPH 2004, Nr 3; *T. Bieniek, P. Piniór*, Klientela jako przedmiot wkładu niepieniężnego, Pr. Sp. 2002, Nr 4; *P. Bieżyński*, Aport przedsiębiorstwa do spółki prawa handlowego – wybrane zagadnienia, Pr. Sp. 2009, Nr 7–8; *T. Blumensfeld*, Klientela jako przedmiot obrotu i ochrony prawnej, Warszawa 1932; *M. Borkowski*, gło-

sa do uchw. SN z 25.6.2008 r., III CZP 45/08, Lex/el. 2009; *J. Brol*, Prawo upadłościowe w świetle praktyki sądowej, Warszawa 1995; *J.L. Browder*, The 2007 Private Equity Bust. Re-Contextualizing Material Adverse Change Clauses in a Credit-Stricken Market, *Miami Law Review* 2009, Nr 63; *S. Buczkowski*, glosa do wyr. SN z 10.1.1972 r., I CR 359/71, OSPiKA 1972, Nr 12, poz. 232; *D. Cheng*, Interpretation of Material Adverse Change Clauses in an Adverse Economy, *Columbia Business Law Review* 2009, Nr 564; *T. Chmal*, Czy interes publiczny jest należycie chroniony?, *Rzeczp.* 2003, Nr 10; *A.H. Choi, G.G. Triantis*, Strategic Vagueness in Contract Design. The Case of Corporate Acquisitions, *Yale Law Review* 2010, Nr 119; *P. Ciećwierz, I. Zielińska-Barłózek* (red.), Ryzyka prawne w transakcjach fuzji i przejęć, Warszawa 2013; *M.H. Classen, P.C. Hsu, K.R. Pellanda*, Due Diligence und Vertrag, w: *H.C. von Crone, D. Dédeyan*, Vertrauen, Vertrag, Verantwortung. Festschrift für Hans Caspar von der Crone zum 50. Geburtstag, Zürich 2007; *E.K. Czech*, Koncesje i zezwolenia jako składniki przedsiębiorstwa, *PPH* 2006, Nr 5; *R. Czerniawski*, Kodeks spółek handlowych. Przepisy o spółce akcyjnej. Komentarz, Warszawa 2001; *A. Doliwa*, Zastępstwo pośrednie i powiernictwo, *MoP* 2000, Nr 7; *A.C. Elken*, Rethinking the Material Adverse Change Clause in Merger and Acquisition Agreements. Should the United States Consider the British Model?, *Southern California Law Review* 2009, Nr 82; *L. Etel, S. Prutis*, Umowa o zarządzanie przedsiębiorstwem (status prawny zarządcy), *PPH* 1995, Nr 11; *A. Evans*, Due Diligence: The English Way, *International Company and Commercial Law Review* 1995, Nr 195; *B. Gessel-Kalinowska vel Kalisz*, Oświadczenia i zapewnienia w umowie sprzedaży udziałów w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością (w świetle zasady swobody umów), Warszawa 2010; *M. Gmytrasiewicz, K. Szczepański*, Leasing w Polsce, Warszawa 1992; *T. Gołębiowski* (red.), Przedsiębiorstwo na rynku międzynarodowym. Analiza strategiczna, Warszawa 1994; *J.M. Grech*, „Opting Out”: Defining the Material Adverse Change Clause in a Volatile Economy, *Emory Law Journal* 2003, Nr 52; *S. Gurgul*, Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz, Warszawa 2004, 2005; *M. Habdas*, Określanie wartości przedsiębiorstwa a odpowiedzialność jego nabywcy w świetle art. 55⁴ KC, *PiP* 2003, Nr 12; *taż*, Przedsiębiorstwo w znaczeniu przedmiotowym, *KPP* 2002, Nr 2; *P. Howson*, Checklists for Due Diligence, *Aldershot* 2008; *tenże*, Due Diligence. The Critical Stage in Mergers and Acquisitions, *Burlington* 2003; *N. Hommelhoff*, Die Sachmängelhaftung beim Unternehmenskauf, Köln 1975; *J. Iwanicki, M. Kocur*, Koncesje, licencje i zezwolenia jako składniki przedsiębiorstwa, *Rzeczp.* 2003, Nr 9; *J. Jacyszyn*, glosa do uchw. SN z 13.12.2000 r., III CZP 43/00, oraz z 12.1.2001 r., III CZP 44/00, *Rej.* 2001, Nr 11; *tenże*, Sprzedaż upadłego przedsiębiorstwa, *Rej.* 1992, Nr 2; *A. Jakubeciki, F. Zedler*, Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz, Kraków 2003; *M. Jasiakiewicz*, glosa do uchw. SN: z 13.12.2000 r., III CZP 43/00, oraz z 12.1.2001 r., III CZP 44/00, *PPH* 2002, Nr 9; *tenże*, glosa do wyr. SN z 3.12.2009 r., II CSK 215/09, *Przegląd Prawa Europejskiego* 2010, Nr 3; *R.J. Johannes, T.A. Simonis*, Buyer’s Pre-Closing Knowledge of Seller’s Breach of Warranty, *Wisconsin Lawyer* 2002, Nr 75; *I. Karasek*, Zabezpieczenia wierzytelności na zbiorze rzeczy lub praw o zmiennym składzie. Zagadnienia konstrukcyjne, Kraków 2004; *W.J. Katner*, Umowa leasingu a odpowiedzialność odszkodowawcza, w: *A. Szpunar* (red.), *Studia z prawa prywatnego*. Księga pamiątkowa poświęcona Profesor Birucie Lewaszkiwicz-Petrykowskiej, Łódź 1997; *W.J. Katner, M. Stahl, W. Nykiel*, Umowa sprzedaży w obrocie gospodarczym. Zagadnienia prawa cywilnego, administracyjnego i podatkowego, Warszawa 1996; *M. Kępiński*, Ograniczona odpowiedzialność nabywcy przedsiębiorstwa (art. 526 KC), w: *S. Soltysiński* (red.), *Problemy kodyfikacji prawa cywilnego*. Studia i rozprawy. Księga pamiątkowa ku czci profesora Zbigniewa Radwańskiego, Poznań 1990; *L.R. Kling, E. Nugent Simon, M. Goldman*, Summary of Acquisition Agreements, *Miami Law Review* 1997, Nr 51; *K. Kocemba, D. Latawiec-Chara, M. Tomczak*, Due diligence, Warszawa 2011; *I. Komosa, J. Tropaczyńska*, Charakter prawny przedsiębiorstwa, *PPH* 1996, Nr 8; *C. Kosikowski, M. Śniegucki*, Komercjalizacja i prywatyzacja przedsiębiorstw państwowych. Komentarz do ustawy z dnia 30 sierpnia 1996 r., Warszawa 1997; *J. Krauss*, „Umowa leasingu” w prywatyzacji likwidacyjnej przedsiębiorstwa państwowego, *PUG* 1991, Nr 8–9; *K. Kruczałak*, Leasing i jego gospodarcze zastosowanie, Gdańsk 1993;

J. Kruczalak-Jankowska, Pojęcie zarządzania i zarządu w kontekście umów menedżerskich, GSP 2000, t. VII; *Z. Kubot*, Kontrakty menedżerskie jako pojęcie prawne, PiP 2003, Nr 4; *tenże*, Kontrakty menedżerskie, Zielona Góra 1994; *tenże*, Rodzaje kontraktów menedżerskich, PPH 1999, Nr 7; *tenże*, Spółki pracownicze (pojęcie i rodzaje), PiZS 1992, Nr 2; *tenże*, Spółki pracownicze i spółki menedżerskie, Zielona Góra 1993; *tenże*, Umowy o zarządzanie przedsiębiorstwem państwowym, PiZS 1992, Nr 10–11; *tenże*, Umowy o zarządzanie jednostką organizacyjną przedsiębiorstwa, PiZS 2000, Nr 3; *T. Larisch*, Gewährleistungshaftung beim Unternehmens- und Beteiligungskauf, Kolonia 2004; *M. Leśniak*, Zastaw bez przeniesienia przedmiotu posiadania zastawu, Kraków 2004; *R. Lewandowski*, Obowiązek zachowania tajemnicy zarządu spółki akcyjnej i prawa akcjonariusza do informacji odnośnie do badania due diligence, PPH 2004, Nr 7; *J. Lic*, *M. Łuc*, Definicje pojęć „działalność gospodarcza” i „przedsiębiorca” (potrzeba rewizji), PiP 2008, Nr 10; *M. Litwińska*, Dzierżawa i użytkowanie przedsiębiorstwa w świetle art. 55² k.c., PPH 1994, Nr 3; *taż*, komentarz do uchw. SN z 22.5.1996 r., III CZP 49/96, PPH 1997, Nr 3; *taż*, Pojęcie przedsiębiorstwa w prawie handlowym i cywilnym. Przedsiębiorstwo jako przedmiot obrotu, PPH 1993, cz. 1, Nr 1, cz. 2, Nr 2; *I. Malerowicz*, glosa do uchw. SN z 12.1.2001 r., III CZP 44/00, PS 2002, Nr 2; *J. Marciniuk*, Umowa leasingu i jej zastosowanie w handlu zagranicznym, Warszawa 1982; *K. Masson*, Paradox of Presumptions. Seller Warranties and Reliance Waivers In Commercial Contracts, Columbia Law Review 2009, Nr 109; *T.J. McCaffrey*, *A.M. Nathan*, w: *J.M. Weiner [et al.]*, Business Due Diligence Strategies. Leading lawyers on meeting client expectations, navigating cross-border M&A transactions, and understanding the importance of due diligence in today’s economy, Boston 2010; *R.T. Miller*, The Economics of Deal Risk. Allocating Risk Through MAC Clauses in Business Combination Agreements, William and Mary Law Review 2009, Nr 50; *J. Modrzejewski*, Kwestia dopuszczalności zbycia oddziału w trybie zbycia przedsiębiorstwa, PPH 1995, Nr 8; *J. Mojak*, *E. Niezbecka*, Ustawa o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów. Komentarz, Lublin 1997; *D. Mróz*, Odpowiedzialność wspólnika spółki cywilnej za wady fizyczne i prawne wniesionego wkładu w świetle art. 862 k.c., TPP 2007, Nr 1; *T. Mróz*, glosa do wyr. SN z 24.6.1998 r., I CKN 780/97, PS 1999, Nr 7–8; *J. Mucha*, Zaspokojenie zastawnika zastawu rejestrowego, Warszawa 2001; *J.P. Naworski*, Przedsiębiorca i przedsiębiorstwo w polskim prawie prywatnym, PPH 2015, cz. 1, Nr 8, cz. 2, Nr 10; *E. Norek*, Przedsiębiorstwo jako przedmiot obrotu gospodarczego, Warszawa 1997; *C. Novotny*, „Due Diligence” und Gesellschaftsrecht, Wirtschaftliche Blätter 1989, Nr 4; *Z.K. Nowakowski*, Przejęcie długu według kodeksu zobowiązań, Poznań 1937; *M. Pelczyński*, Zbycie przedsiębiorstwa (art. 526 KC), MoP 2001, Nr 15; *tenże*, Przedsiębiorstwo (art. 55¹ KC) wielopodmiotowe – istota i reżim prawny, MoP 2017, Nr 3 i 4; *K. Petruczenko*, Sprzedaż przedsiębiorstwa w postępowaniu upadłościowym w trybie przetargowym, Pr. Sp. 2006, Nr 5; *A. Pęczyk-Tofel*, *M. Tofel*, Obrót udziałami lub akcjami przez spółkę holdingową, Pr. Sp. 2009, Nr 7–8; *P. Pinior*, glosa do uchw. SN z 12.1.2001 r., III CZP 44/00, OSP 2001, Nr 12; *A. Piszcz*, Sprzedaż przedsiębiorstwa w postępowaniu upadłościowym – uwagi polemiczne, Pr. Sp. 2006, Nr 12; *J. Poczobut*, Konwencja UNIDROIT o międzynarodowym leasingu finansowanym (Ottawa 1988 r.), PPHZ 1992, Nr 16; *tenże*, Umowa leasingu w prawie krajowym i międzynarodowym, Warszawa 1995; *M. Poźniak-Niedzielska*, glosa do wyr. SN z 24.6.1998 r., I CKN 780/97, OSP 1999, Nr 5, poz. 90; *taż*, Jeszcze w sprawie zdolności aportowej przedsiębiorstwa spółdzielni, PPH 2001, Nr 11; *taż*, Klauzula *earn out*, czyli uzupełnienie ceny przedsiębiorstwa w późniejszym czasie, Rej. 2000, Nr 7–8; *taż*, Pojęcie przedsiębiorstwa a jego majątek, AUMCS 1982, t. 8; *B.J.M. Quinn*, Optionality in Merger Agreements, Delaware Journal of Corporate Law 2010, Nr 35; *A. Reed Lajoux*, *C.M. Elson*, The art of M&A Due Diligence. Navigating Critical Steps & Uncovering Crucial Data, Nowy Jork 2000; *D. Reinicke*, *K. Tiedtke*, Kaufrecht, Neuwied–Frankfurt 1989; *U. Schenker*, Unternehmenskauf. Rechtliche und steuerliche Aspekte, Zürich 2016; *K. Schmidt*, Handelrecht, Köln 1987; *R. Skubisz*, w: *A. Jakubecki*, *A. Kidyba*, *J. Mojak*, *R. Skubisz*, Prawo spółek. Zarys, Warszawa 1997; *B. Soltys*, Klientela – przedsiębiorstwo – wolny zawód, Rej. 1995, Nr 1; *tenże*, Kontrowersje wokół pojęcia zorganizowanej części przedsiębiorstwa, PPH 1996, Nr 2;

S. *Soltysiński*, Charakter praw wynalazcy, Poznań 1967; S. *Soltysiński*, A. *Szajkowski*, J. *Szwaja*, Kodeks handlowy. Komentarz, t. I, Warszawa 1997; L.S. *Spedding*, Due Diligence and Corporate Governance, Croydon 2004; T. *Stankiewicz*, W.W. *Jermakowicz*, Założenia kontraktu menedżerskiego (tzw. biznesowego) wraz z programem restrukturyzacji, w: *Vademecum prywatyzacji II*. Praca zbiorowa, Warszawa 1992; R. *Stefanicki*, Odpowiedzialność z tytułu rękojmi za wady wkładu rzeczowego w spółce jawnej (waga problemu), w: Kodeks spółek handlowych po pięciu latach, Wrocław 2006; R.T. *Stroiński*, Przedsiębiorstwo, charakter prawny oraz zbycie w prawie amerykańskim, francuskim i polskim, Warszawa 2003; *tenże*, Zdolność aportowa przedsiębiorstwa, PPH 1997, Nr 11; J.A. *Strzępka*, Egzekucja przez zarząd przymusowy przedsiębiorstwa i sprzedaż przedsiębiorstwa, Pr. Sp. 2007, Nr 1; *tenże*, Sprzedaż zorganizowanej części przedsiębiorstwa w upadłości, Pr. Sp. 2004, Nr 10; A. *Szajkowski*, Pojęcie i przedmiot aportu do spółki akcyjnej, PPH 1996, Nr 1; A. *Szłęzak*, glosa do wyr. SN z 24.6.1998 r., I CKN 780/97, OSP 1999, Nr 7–8; *tenże*, glosa do wyr. SN z 6.7.2005 r., III CK 705/04, OSP 2007, Nr 1, poz. 12; A. *Szymański*, Czynności prawne spółki kapitałowej podjęte przez jej zarząd bez zgody rady nadzorczej lub zgromadzenia wspólników (walnego zgromadzenia), PPH 1997, Nr 7; *tenże*, Problem przekształcenia spółki cywilnej w spółkę kapitałową, PPH 1995, Nr 8; *tenże*, Wkłady niepieniężne do spółek kapitałowych, Warszawa 1997; W. *Szydło*, Przedsiębiorstwo w znaczeniu przedmiotowym i jego zbycie a sytuacja prawna koncesji, licencji i zezwoleń w kontekście art. 55¹ kodeksu cywilnego, Pr. Sp. 2006, Nr 4; The M&A Process. A Practical Guide for the Business Lawyer, Chicago 2005; G. *Tracz*, F. *Zoll*, Przewłaszczenie na zabezpieczenie. Praktyka, konstrukcja, dopuszczalność, przedmiot, Kraków 1996; *ciż*, Przydatność pojęcia powiernictwa dla prawa prywatnego, PPH 1998, Nr 4; J. *Trzebiński*, Czynności powiernicze – konsultacje prawne, PPH 1997, Nr 2; Wai Yee Wan, Invoking Protective Conditions to Terminate Public Mergers and Acquisitions Transactions, Journal of Business Law 2011, Nr 1; J. *Widło*, Pojęcie przedsiębiorstwa, PPH 1997, Nr 7; *tenże*, Rozporządzanie przedsiębiorstwem, Kraków 2002; M. *Wilejczyk*, Skutki zbycia przedsiębiorstwa w świetle art. 526 kodeksu cywilnego, PPH 1998, Nr 8; S. *Włodyka*, Strategiczne umowy przedsiębiorców, Warszawa 1999; M. *Wolanin*, Przedsiębiorstwo jako przedmiot zbycia w procesach prywatyzacyjnych, Rej. 1996, Nr 3; S. *Wrzosek*, Dzierżawa i spółki pracownicze a przedsiębiorstwo państwowe, AUWr 1991, Nr 546.

9.1. Uwagi ogólne

9.1.1. Wprowadzenie

1. Regulacja prawna czynności prawnych w obrocie przedsiębiorstwami przeszła u nas charakterystyczną ewolucję, gdyż przeniesiona została kolejnymi nowelizacjami z KH do KC i przepisów szczególnych¹.

Obecnie (tj. według stanu na dzień 1.4.2017 r.) znajdujemy ją w przepisach:

- 1) KC, tj. w:
  - a) art. 43⁸ § 3 KC, dotyczącym firmy w przypadku nabycia przedsiębiorstwa,
  - b) art. 49 § 1 KC, dotyczącym własności należących do przedsiębiorstwa urządzeń służących do doprowadzania lub odprowadzania płynów, pary, gazu, energii elektrycznej oraz innych podobnych urządzeń znajdujących się na cudzej nieruchomości,
  - c) art. 55¹ KC, definiującym pojęcie przedsiębiorstwa w znaczeniu przedmiotowym,

¹ Blżej na ten temat S. *Włodyka*, Strategiczne umowy przedsiębiorców, Warszawa 1999, cz. I, pkt 1.1.

- d) art. 55² KC wyrażającym zasadę, iż czynność prawna mająca za swój przedmiot przedsiębiorstwo obejmuje wszystko, co wchodzi w skład przedsiębiorstwa,
- e) art. 55⁴ KC, dotyczącym odpowiedzialności nabywcy przedsiębiorstwa za zobowiązania związane z jego prowadzeniem,
- f) art. 75¹ KC, dotyczącym formy czynności zbycia lub wydzierżawienia przedsiębiorstwa albo ustanowienia na nim prawa użytkowania,
- g) art. 109³ KC, stanowiącym odnośnie do prokury, iż do zbycia przedsiębiorstwa oraz dokonania czynności prawnej, na podstawie której następuje oddanie przedsiębiorstwa do czasowego korzystania, wymagane jest odrębne pełnomocnictwo,
- h) art. 305³ KC, wskazującym na skutki zbycia przedsiębiorstwa oraz zakończenia jego działalności dla wykonywania i istnienia służebności przesyłu,
- i) art. 981¹ § 2 pkt 3 KC, wskazującym na możliwość uczynienia przedsiębiorstwa przedmiotem zapisu windykacyjnego.

Zauważyć należy, iż inne przepisy KC odsyłające w swojej hipotezie do przedsiębiorstwa (np. art. 97 i art. 765 KC) mają na uwadze przedsiębiorstwo w znaczeniu funkcjonalnym, a nie przedmiotowym¹;

- 2) KSH, tj. w:
  - a) art. 33 KSH, dotyczącym zawarcia umowy spółki jawnej z przedsiębiorcą jednoosobowym wnoszącym do spółki swoje przedsiębiorstwo, oraz art. 116 KSH, regulującym analogiczną kwestię w odniesieniu do spółki komandytowej,
  - b) art. 146 § 2 pkt 3 KSH, dotyczącym wymogu zgody wszystkich komplementariuszy spółki komandytowo-akcyjnej w sprawach zbycia i wydzierżawienia przedsiębiorstwa spółki lub jego zorganizowanej części oraz ustanowienia na nim prawa użytkowania,
  - c) art. 228 pkt 3 i art. 393 pkt 3 KSH, dotyczących kompetencji zgromadzenia wspólników spółki z ograniczoną odpowiedzialnością i kompetencji walnego zgromadzenia spółki akcyjnej do podejmowania decyzji w sprawie zbycia i wydzierżawienia przedsiębiorstwa lub jego zorganizowanej części oraz ustanowienia na nich ograniczonego prawa rzeczowego, oraz art. 246 i 415 KSH konstytuujących wymóg kwalifikowanej większości dla podjęcia uchwał w tym zakresie,
  - d) art. 311 § 3–4 KSH, dotyczącym wnoszenia przedsiębiorstwa jako aportu do spółki akcyjnej;
- 3) PrRestr, w art. 129 ust. 1 pkt 5, dotyczącym wydzierżawienia przedsiębiorstwa dłużnika;
- 4) PrUpad, a w szczególności w art. 311, regulującym sprzedaż całego przedsiębiorstwa upadłego jako szczególnej formy likwidacji majątku masy upadłościowej; w art. 316–324, regulujących procedurę sprzedaży przedsiębiorstwa upadłego, a także dopuszczających tymczasowe wydzierżawienie tego przedsiębiorstwa, z zastrzeżeniem prawa pierwokupu na rzecz dzierżawcy;
- 5) art. 1064¹–1064²³ KPC, dotyczących egzekucji z przedsiębiorstwa;
- 6) OchrKonkurU w zakresie, w jakim ta ustawa reglamentuje obrót przedsiębiorstwem ze względu na wiążącą się z nim ewentualność ograniczenia konkurencji (w szczególności dział III);

---

¹ Por. *J.P. Naworski*, Przedsiębiorca i przedsiębiorstwo w polskim prawie prywatnym, cz. 1, PPH 2015, Nr 8, s. 9–10.

- 7) RachunkU, a w szczególności w rozdziale 4a, który traktuje nabycie przedsiębiorstwa jako jeden z przypadków „łączenia się spółek”;
- 8) PrBank, a w szczególności jej art. 124a, który wprowadza nadzór KNF nad nabywaniem przedsiębiorstwa bankowego lub jego zorganizowanej części.

Nie jest to lista wyczerpująca. Dla praktyki umów w obrocie przedsiębiorstwami kluczowe znaczenie mają także przepisy podatkowe (w szczególności ustaw o podatkach dochodowych, a także ustawy o podatku od towarów i usług). Zróżnicowanie kosztów podatkowych związanych z poszczególnymi modelami transakcji wpływa na ich opłacalność, a w związku z tym na ich popularność w praktyce.

2. Na tle wskazanych wyżej przepisów prawnych, jak również w świetle praktyki 2
pojawiają się następujące możliwe czynności prawne (umowy) mające za swój przedmiot przedsiębiorstwo:

- 1) zbycie przedsiębiorstwa, tj.:
  - a) odpłatne (sprzedaż, zamiana),
  - b) nieodpłatne (darowizna),
  - c) aport do spółki;
- 2) oddanie przedsiębiorstwa osobom trzecim do odpłatnego lub nieodpłatnego korzystania, tj.:
  - a) dzierżawa,
  - b) użytkowanie;
- 3) oddanie przedsiębiorstwa podmiotom trzecim do odpłatnego prowadzenia, tj.:
  - a) powiernictwo nad przedsiębiorstwem,
  - b) zarząd (zarządzanie) nad przedsiębiorstwem;
- 4) oddanie przedsiębiorstwa na zabezpieczenie wierzytelności (długu), tj.:
  - a) przewłaszczenie przedsiębiorstwa na zabezpieczenie,
  - b) zastaw na przedsiębiorstwie.

9.1.2. Przedsiębiorstwo w znaczeniu przedmiotowym

9.1.2.1. Prawne pojęcie przedsiębiorstwa w znaczeniu przedmiotowym

1. W przypadku umów w obrocie przedsiębiorstwami pojęcie przedsiębiorstwa wy- 3
stępuje w jednym z kilku możliwych znaczeń, a mianowicie w znaczeniu przedmiotowym¹.

Pojawia się ono wówczas jako korelat pojęcia podmiotu przedsiębiorstwa (przedsiębiorcy), tj. podmiotu (osoby fizycznej lub prawnej albo jednostek organizacyjnych niebędących osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną), który prowadzi działalność gospodarczą za pomocą przedsiębiorstwa².

¹ W doktrynie prawa wyróżnia się powszechnie trzy znaczenia pojęcia przedsiębiorstwa, a mianowicie podmiotowe, funkcjonalne i przedmiotowe, czasem jednak także znaczenie czwarte, w postaci podstawowej struktury organizacyjnoprawnej, oraz piąte, w postaci elementu nazwy określonych gospodarczych struktur organizacyjnoprawnych; por. *Włodyka*, Prawo gospodarcze, t. 1, 1981, s. 111 i n.; zob. także *E. Norek*, Przedsiębiorstwo jako przedmiot obrotu gospodarczego, Warszawa 1997, s. 19 i n.; *P. Bielski*, Regulacja pojęcia przedsiębiorstwa w znaczeniu przedmiotowym a projekt prawa spółek handlowych, PPH 1999, Nr 6, s. 29 i n.

² Pojęcie podmiotu przedsiębiorstwa występuje szczególnie w niemieckiej doktrynie prawa jako tzw. *Unternehmensträger* (por. np. *K. Schmidt*, Handelsrecht, Köln 1987, s. 81 i n.); pojęciem tym posłuży-

W tym kontekście przedsiębiorstwo oznacza zorganizowany zespół składników niematerialnych i materialnych przeznaczonych do prowadzenia działalności gospodarczej (por. art. 55¹ *in principio* KC).

4   2. Z punktu widzenia prawa istotne jest pytanie, czy, względnie na ile, przedsiębiorstwo w znaczeniu przedmiotowym stanowi prawnie odrębną jedność, czy – w tym właśnie sensie – jest odrębnym przedmiotem praw i obowiązków oraz czynności prawnych, a zatem odrębną kategorią prawną. Pytanie to rozważa się zwykle w trzech aspektach: po pierwsze, czy przedsiębiorstwo w znaczeniu przedmiotowym jest kategorią prawną odrębną od składników przedsiębiorstwa i ewentualnie jaką kategorią prawną; po drugie, w świetle rozróżnienia przedsiębiorstwa w znaczeniu szerszym i węższym; po trzecie, na tle rozróżnienia przedsiębiorstwa i majątku przedsiębiorstwa.

5   3. Zapatrywania co do prawnej odrębności przedsiębiorstwa w znaczeniu przedmiotowym przeszły w prawie polskim zasadniczą ewolucję¹.

Na tle obowiązującego obecnie ustawodawstwa oraz potrzeb współczesnego obrotu należy opowiedzieć się za koncepcją przedsiębiorstwa (w znaczeniu przedmiotowym) jako samodzielnego, odrębnego przedmiotu stosunków i czynności prawnych. Przemawiają za tym:

- 1) sformułowanie obecnie obowiązujących przepisów traktujących jednolicie przedsiębiorstwo jako odrębną kategorię mienia (wprowadzenie przepisów o przedsiębiorstwie do przepisów tytułu III KC o mieniu, legalna definicja przedsiębiorstwa w art. 55¹ KC, domniemanie z art. 55², 75¹ KC dotyczące formy czynności prawnych w przedmiocie przedsiębiorstwa, regulacja prawna przypadków zbycia przedsiębiorstwa w przepisach szczególnych, np. o działalności bankowej itd.);
- 2) traktowanie przedsiębiorstwa w praktyce obrotu jako całości obejmującej składniki zarówno prawne, jak i faktyczne, z czym korespondować musi możliwość uczynienia przedsiębiorstwa samodzielnym przedmiotem obrotu; odpowiada to więc potrzebom praktyki;
- 3) traktowanie przedsiębiorstwa jako całości także przy wycenie jego wartości. W ramach powszechnie obecnie stosowanej dynamicznej metody wyceny przedsiębiorstwa jego wartość określa się nie jako sumę wchodzących w jego skład rzeczy czy praw majątkowych, ale według zdolności generowania zysku, co uwzględniać musi szereg elementów natury faktycznej, takich jak płynność finansowa, zdolność kredytowa itd.²;
- 4) wiele przepisów dopuszcza możliwość zbywania określonych dóbr niematerialnych (np. art. 71 ust. 2, art. 75 ust. 2, art. 85, art. 160 ust. 2 PrWiPrzem) – w zasadzie – tylko łącznie z przedsiębiorstwem. Odrzucenie koncepcji przedsiębiorstwa jako odrębnego, samodzielnego przedmiotu obrotu uczyniłoby te przepisy bezprzedmiotowymi albo wyłączałoby wymienione dobra z obrotu;
- 5) według jednolitego stanowiska doktryny i orzecznictwa (zob. dalej) art. 55⁴ KC nie stosuje się w przypadku zbycia poszczególnych składników majątkowych, lecz ca-

---

ła się u nas *M. Wilejczyk*, Skutki zbycia przedsiębiorstwa w świetle art. 526 kodeksu cywilnego, PPH 1998, Nr 8, s. 31.

¹ Zob. *S. Włodyka*, Strategiczne umowy, 1999, cz. I, pkt 1.2.1.

² Por. *T. Gołębiowski* (red.), Przedsiębiorstwo na rynku międzynarodowym. Analiza strategiczna, Warszawa 1994, s. 197 i n.

łego przedsiębiorstwa. Odrzucenie koncepcji przedsiębiorstwa jako odrębnego, samodzielnego przedmiotu obrotu uczyniłoby i ten przepis bezprzedmiotowym.

Przedsiębiorstwo w znaczeniu przedmiotowym nie może być utożsamiane z prawami w tym przedmiocie¹, lecz rozumiane tylko jako ewentualny przedmiot tych praw.

4. Przedsiębiorstwo w znaczeniu przedmiotowym, jako samodzielny i odrębny przedmiot stosunków i czynności prawnych, charakteryzuje się następującymi cechami: 6

- 1) jest kategorią zbiorową, tj. sumą pewnych składników, co nie jest jednak równoznaczne z *universitas rerum et iuris* (zob. dalej);
- 2) obejmuje składniki o różnym charakterze. Są wśród nich składniki o charakterze faktycznym i prawnym. Z innego punktu widzenia obejmuje zarówno aktywa (majątek), jak i pasywa (zobowiązania). Wśród składników majątkowych występują zarówno materialne, jak i niematerialne. Z jeszcze innego punktu widzenia obejmuje przedsiębiorstwo w znaczeniu przedmiotowym zarówno rzeczy (*res*), jak i prawa (*iura*), ponadto jednak składniki niebędące ani rzeczami, ani prawami;
- 3) wśród składników przedsiębiorstwa należy wyróżnić składniki główne oraz podporządkowane. Pierwsze (firma, znaki towarowe itd.) indywidualizują przedsiębiorstwo i są z nim nierozłącznie związane, w tym sensie niezastępowalne, a także w zasadzie wyłączone z indywidualnego obrotu, gdyż mogą być przedmiotem tego ostatniego tylko łącznie z przedsiębiorstwem. Drugie (np. materiały i towary) są powszechnie dostępne i dlatego zastępowalne i mogą być samodzielnie przedmiotem obrotu. Dla kształtu przedsiębiorstwa rozstrzygające znaczenie mają składniki główne. W konkretnych aktach dyspozycji przedsiębiorstwem one właśnie decydują o tym, czy ich przedmiotem jest całe przedsiębiorstwo czy tylko jego składniki (zob. dalej);
- 4) składniki przedsiębiorstwa stanowią zorganizowaną całość, tworzą pewien system organizacyjny. Element organizacji stanowi cechę odróżniającą przedsiębiorstwo od innych zbiorów rzeczy czy praw albo zbiorowych rzeczy czy praw. Owa zorganizowana całość polega na takim dobraniu i powiązaniu ze sobą różnych walorów zarówno faktycznych, jak i prawnych, aby była ona zdolna do realizacji określonych zadań gospodarczych (por. orz. NSA z 6.10.1995 r., SA/Gd 1959/94, PG 1996, Nr 3, s. 30 i n.);
- 5) przedsiębiorstwo jako zorganizowana całość ma charakter funkcjonalny, gdyż oznacza kompleks składników złączonych nierozzerwalnym węzłem spełnianej funkcji w obrocie gospodarczym² (por. np. wyr. SA w Katowicach z 18.5.2016 r., V ACA 783/15, Legalis, a także wyr. SA w Krakowie z 11.5.2016 r., IACA 111/16, Legalis);

¹ Inaczej I. Komosa, J. Tropaczyńska, Charakter prawny przedsiębiorstwa, PPH 1996, Nr 8, s. 28, a także P. Bielski, Dopuszczalność umowy leasingu przedsiębiorstwa w prawie polskim, Rej. 1998, Nr 3, s. 79.

² Zob. S. Buczkowski, glosa do wyr. SN z 10.1.1972 r., I CR 359/71, OSPiKA 1972, Nr 12, poz. 232; S. Grzybowski, w: System PrCyw, t. I, 1974, s. 453; W.J. Katner, w: W.J. Katner, M. Stahl, W. Nykiel, Umowa sprzedaży w obrocie gospodarczym. Zagadnienia prawa cywilnego, administracyjnego i podatkowego, Warszawa 1996, s. 86; zob. również wyr. SN z 13.2.1985 r., IV CR 17/85, OSPiKA 1986, Nr 3, poz. 53, z glosą M. Kępińskiego, a także wyr. SN z 3.12.2009 r., II CSK 215/09, Legalis, w którym SN stwierdza m.in. że czynnikiem „konstytuującym” przedsiębiorstwo w znaczeniu przedmiotowym (art. 55¹ KC) jest występowanie elementu organizacji oraz funkcjonalnego powiązania różnorodnych jego składników. Zdaniem SN występowanie elementu organizacji pozwala odróżnić przedsiębiorstwo od majątku, gdyż ten ostatni jest przedmiotem organizacji i stanowi jedynie zbiór elementów wchodzących w skład zorganizowanej całości, jaką jest przedsiębiorstwo.

stanowi to wyraz tzw. ekonomicznej koncepcji przedsiębiorstwa. Przedsiębiorstwo służy generowaniu zysku, osiąganego poprzez realizowanie określonych zadań gospodarczych (produkcję i sprzedaż określonych wyrobów itp.) i zbytu owoców tej działalności tzw. klienteli przedsiębiorstwa. Wynika z tego m.in., iż przedsiębiorstwo nie może być utożsamiane wyłącznie z jego klientelą¹;

- 6) przedsiębiorstwo w znaczeniu przedmiotowym daje pożytki w rozumieniu art. 53 KC. Może przynosić pożytki cywilne, tj. dochody, jakie uzyskuje w wyniku swojej działalności (art. 53 § 2 KC), bądź pożytki prawne, tj. dochody, jakie daje prawo zgodnie ze swoim społeczno-gospodarczym przeznaczeniem (art. 54 KC);
- 7) kształt przedsiębiorstwa jest nieostry oraz zmienny. Nieostrość wynika stąd, iż w skład przedsiębiorstwa wchodzi także składniki faktyczne, wśród prawnych są zaś także niematerialne, dość trudno oznaczalne lub w ogóle niewymierne. Zmienność kształtu przedsiębiorstwa jest natomiast konsekwencją tego, iż – w wyniku służenia określonym celom gospodarczym – składniki przedsiębiorstwa, a w ślad za tym jego ogólny stan, ulegają ciągłej fluktuacji; pod tym względem przedsiębiorstwo dzieli losy wszystkich zbiorowych rzeczy dających pożytki;
- 8) wartość przedsiębiorstwa nie stanowi tylko prostej sumy wartości jego składników materialnych i niematerialnych; jest ona z reguły wyższa, chociaż może być także niższa.

7   **5.** Przedsiębiorstwo, jako odrębny przedmiot stosunków i czynności prawnych, rozumiane jest w doktrynie rozmaicie, a w szczególności jako:

- 1) dobro niematerialne;
- 2) zbiór rzeczy i praw (*universitas rerum et iuris*);
- 3) *sui generis* kompleks rozmaitych składników².

Jedynie możliwe wydaje się rozumienie przedsiębiorstwa jako *sui generis* kompleksu różnych składników³. Osobliwość tego kompleksu wynika z tego, iż stanowi on zorganizowaną całość o charakterze funkcjonalnym, mianowicie służącą do realizacji określonych zadań gospodarczych oraz do generowania zysków. W skład tego kompleksu wchodzi składniki zarówno prawne, jak i faktyczne, wśród pierwszych zaś zarówno materialne, jak i niematerialne.

8   **6.** W doktrynie prawa rozróżnia się przedsiębiorstwo *sensu largo* (w znaczeniu szerszym) i *sensu stricto* (w znaczeniu węższym)⁴.

W znaczeniu szerszym rozumie się przez przedsiębiorstwo ogół:

- 1) praw podmiotowych;
- 2) stosunków faktycznych;
- 3) innych wartości.

¹ Jak to czyni B. Soltyś, Klientela – przedsiębiorstwo – wolny zawód, Rej. 1995, Nr 1, s. 128.

² Ich omówienie zob. S. Włodyka, Strategiczne umowy, 1999, cz. I, pkt 1.2.1, a także M. Habdas, Przedsiębiorstwo w znaczeniu przedmiotowym, KPP 2002, Nr 2, s. 327–334.

³ W kwestii uzasadnienia tego stanowiska zob. S. Włodyka, Strategiczne umowy, 1999, cz. I, pkt 1.2.1; por. jednak wyr. SN z 8.4.2003 r., IV CKN 51/01, Legalis, w którym SN przyjął, że przedsiębiorstwo w rozumieniu art. 55¹ KC może stanowić zakład lub oddział innego większego przedsiębiorstwa, w tym spółki prawa handlowego.

⁴ Przede wszystkim S. Grzybowski, w: System PrCyw, t. I, 1974, s. 450 i n., a za nim M. Poźniak-Niedzielska, Pojęcie przedsiębiorstwa a jego majątek, AUMCS 1982, t. 8, s. 131, oraz M. Wolanin, Przedsiębiorstwo jako przedmiot zbycia w procesach prywatyizacyjnych, Rej. 1996, Nr 3, s. 107.

Przedsiębiorstwo w znaczeniu węższym to tylko prawa podmiotowe, z wyłączeniem zatem stosunków faktycznych oraz innych wartości. Sens powyższego rozróżnienia ma polegać na tym, iż przedmiotem obrotu może być tylko przedsiębiorstwo w znaczeniu węższym z wyłączeniem nawet zobowiązań przedsiębiorstwa¹.

Wartość powyższego rozróżnienia jest współcześnie wątpliwa, gdyż m.in. stosownie do art. 55² w zw. z art. 55¹ KC przedmiotem obrotu mogą być obecnie wszystkie składniki wchodzące w skład przedsiębiorstwa².

7. W orzecznictwie i doktrynie prawa rozróżnia się także przedsiębiorstwo oraz jego majątek³. Rozróżnienie to jest w pełni aktualne i ma duże znaczenie prawne. W skład przedsiębiorstwa wchodzi bowiem nie tylko prawa majątkowe oraz inne składniki, które stanowią element majątku (aktywów) przedsiębiorcy, lecz także składniki, które nie mają zdolności bilansowej oraz, poza wyjątkowymi sytuacjami, nie są ujawniane w bilansie jako element majątku. Do tych ostatnich należą m.in. renowa przedsiębiorcy, okazje handlowe, szczególnie umiejętności związane z prowadzeniem przedsiębiorstwa itd. Podkreśla się także, że występowanie elementu organizacji pozwala odróżnić przedsiębiorstwo od majątku, gdyż ten ostatni jest przedmiotem organizacji i stanowi jedynie zbiór elementów wchodzących w skład zorganizowanej całości, jaką jest przedsiębiorstwo⁴.

8. W literaturze i orzecznictwie sądowym pojawiło się także pytanie, czy przedsiębiorca może mieć tylko jedno czy wiele przedsiębiorstw. W literaturze przeważa pogląd, zgodnie z którym przedsiębiorca ma tylko jedno przedsiębiorstwo⁵. W literaturze i orzecznictwie sformułowano także stanowisko odmienne⁶. Należy opowiedzieć się za poglądem dominującym. Pojęcie przedsiębiorstwa w znaczeniu przedmiotowym oznacza ogół składników służących przedsiębiorcy do prowadzenia działalności. Takie rozumienie przedsiębiorstwa wyklucza możliwość kwalifikowania części majątku przedsiębiorcy oraz związanych z nią składników niemajątkowych jako odrębnych przedsiębiorstw w rozumieniu art. 55¹ KC. Polski porządek prawny wyraźnie odróżnia przedsiębiorstwo od jego zorganizowanej części (art. 228 pkt 3 i art. 393 pkt 3 KSH). Wyróżnianie zorganizowanej części przedsiębiorstwa nie byłoby potrzebne, gdyby poszczególne części majątku przedsiębiorcy były kwalifikowane jako odrębne przed-

¹ Tak S. Grzybowski, w: System PrCyw, t. I, 1974, s. 452.

² Oczywiście w odniesieniu do różnych składników przedsiębiorstwa pojęcie obrotu ma różne znaczenie. Zbywalne prawa majątkowe mogą być przenoszone wraz z przedsiębiorstwem. W odniesieniu do stosunków faktycznych, takich jak m.in. klientela, renowa, okazje handlowe itd., obrót to zawiązanie stosunków obligacyjnych, których treścią jest umożliwienie nabywcy przedsiębiorstwa czerpania korzyści z tych sytuacji faktycznych. W odniesieniu do praw niezbywalnych obrót to zobowiązanie zbywcy przedsiębiorstwa do doprowadzenia do sytuacji, w której nabywca uzyska prawa analogicznej treści jak te przysługujące zbywcy; por. także Nb 17.

³ Por. zwłaszcza powoływany już wyr. SN z 3.12.2009 r., II CSK 215/09, a także M. Poźniak-Niedzielska, Pojęcie przedsiębiorstwa, s. 130 i n.

⁴ Tak powoływany już wyr. SN z 3.12.2009 r., II CSK 215/09.

⁵ Por. szerzej np. S. Włodyka, Strategiczne umowy, 1999, cz. I, s. 17–18, oraz cyt. tam literatura; por. także w odniesieniu do koniecznego związku między działalnością przedsiębiorcy a dysponowaniem przez niego przedsiębiorstwem J. Lic, M. Luc, Definicje pojęć „działalność gospodarcza” i „przedsiębiorca” (potrzeba rewizji), PIP 2008, Nr 10, s. 59 i n.

⁶ Por. np. M. Bednarek, Przedsiębiorstwo jako przedmiot czynności prawnych – spory doktrynalne z perspektywy praktyki obrotu, SP 2009, Nr 3, s. 47; M. Pęczyk-Tofel, M. Tofel, Obrót udziałami lub akcjami przez spółkę holdingową, Pr. Sp. 2009, Nr 7–8, s. 44, oraz wyr. SN z 8.4.2003 r., IV CKN 51/01, Legalis.

siębiorstwa. Spór o możliwość dysponowania przez jednego przedsiębiorcę wieloma przedsiębiorstwami traci znaczenie wobec przyjęcia w orzecznictwie poglądu o zastosowaniu do obrotu zorganizowanymi częściami przedsiębiorstwa przepisów o obrocie przedsiębiorstwem¹.

9.1.2.2. Składniki przedsiębiorstwa

11 1. Artykuł 55¹ KC w dwojaki sposób określa to, co stanowi składniki przedsiębiorstwa.

Po pierwsze, stwierdza, iż chodzi o zorganizowany zespół składników niematerialnych i materialnych przeznaczonych do prowadzenia działalności gospodarczej. Jest to zatem określenie funkcjonalne, selekcjonujące z wszelkich możliwych elementów tylko te, które służą wykonywaniu działalności gospodarczej przedsiębiorstwa.

Do składników niematerialnych doktryna zalicza zwłaszcza:

- 1) klientelę i renomę przedsiębiorstwa, jego monopolistyczne stanowisko oraz jego doświadczenia;
- 2) system organizacyjny (organizację) przedsiębiorstwa;
- 3) elementy formalne indywidualizujące przedsiębiorstwo;
- 4) tajemnice przedsiębiorstwa;
- 5) potencjał ludzki;
- 6) wierzitelności, prawa autorskie, prawa własności przemysłowej oraz inne wartości niematerialne i prawne;
- 7) koncesje, licencje i zezwolenia.

Drugą grupę stanowią składniki materialne. Według doktryny zalicza się do nich m.in.:

- 1) nieruchomości i ruchomości, w tym produkty i materiały, a także maszyny i wyposażenie przedsiębiorstwa;
- 2) księgi handlowe oraz
- 3) środki finansowe.

Po drugie, wylicza przykładowo (poprzez użycie sformułowania „w szczególności”) elementy stanowiące składniki przedsiębiorstwa w znaczeniu przedmiotowym. Wyliczenie to nie obejmuje więc wszystkich składników, a nawet wszystkich istotnych składników przedsiębiorstwa.

12 2. Po nowelizacji KC w 2003 r. pojawiły się głosy o przenoszalności uprawnień wynikających z koncesji i zezwoleń jako konsekwencji zaliczenia tych praw sfery porządku publicznoprawnego do elementów przedsiębiorstwa (art. 55¹ KC)². Jest to pogląd błędny. Zaliczenie jakiegoś składnika do elementów przedsiębiorstwa nie decyduje o jego zbywalności. Jest to teza, która na gruncie poprzedniego stanu prawnego nie budziła wątpliwości w odniesieniu do prawa użytkowania czy praw wynikających z nieprzenoszalnych licencji. Ta sama zasada dotyczy uprawnień w sferze publicznoprawnej³.

¹ Por. Nb 77–82.

² T. Chmal, Czy interes publiczny jest należycie chroniony?, Rzeczp. 2003, Nr 10; J. Iwanicki, M. Kocur, Koncesje, licencje i zezwolenia jako składniki przedsiębiorstwa, Rzeczp. 2003, Nr 9, s. C3; por. także E.K. Czech, Koncesje i zezwolenia jako składniki przedsiębiorstwa, PPH 2006, Nr 5, s. 46.

³ Por. wyr. NSA z 20.2.2007 r., II OSK 350/06, Legalis, a także uchw. SN z 25.6.2008 r., III CZP 45/08, OSNC 2009, Nr 7–8, poz. 97, z głosem M. Borkowskiego; por. także zestawienie koncesji i zezwoleń, które

3. Omówione w poprzednim punkcie składniki przedsiębiorstwa nie są równorzędne. Niektóre z nich mają charakter główny, inne podporządkowany (drugorzędny)¹. Jest to konsekwencją faktu, iż – jak o tym była już mowa w poprzednim punkcie – istota przedsiębiorstwa leży nie w jego składnikach, lecz w zdolności skutecznego pozyskiwania klientów, a przez to w zdolności generowania zysku. Poszczególne składniki przedsiębiorstwa są tylko jej nośnikami². Różny jest jednak ich wpływ na tę zdolność. Składniki główne są nośnikami bezpośrednimi; należą do nich przede wszystkim składniki niematerialne, a zwłaszcza składniki indywidualizujące przedsiębiorstwo (firma, znaki towarowe itd.), system organizacyjny przedsiębiorstwa oraz *know-how* dotyczące sposobu prowadzenia działalności gospodarczej; indywidualizują one konkretne przedsiębiorstwo i dlatego są nieprzenoszalne (zob. dalej). Inne składniki mają charakter podrzędny.

W konsekwencji powstaje pytanie, czy składniki przedsiębiorstwa można zróżnicować według podziału na rzecz główną i przynależność. Zdecydowana większość wypowiedzi w literaturze zarówno przedwojennej³, jak i powojennej⁴ optuje za tą możliwością. Do poglądu tego należy się przychylić, także ze względu na konsekwencje prawne⁵.

Nierównorzędność składników przedsiębiorstwa przejawia się także w obrocie. Niektóre składniki przedsiębiorstwa (np. patenty, wierzytelności itp.) mogą być przedmiotem samodzielnego obrotu, inne (np. nazwa przedsiębiorstwa) tylko łącznie z całym przedsiębiorstwem. Według art. 71 ust. 2 PrWiPrzem prawo do korzystania z wynalazku przez przedsiębiorcę, który w dobrej wierze korzystał z niego w chwili stanowiącej o pierwszeństwie do uzyskania patentu, może być przeniesione tylko łącznie z przedsiębiorstwem. Związanie praw własności przemysłowej z przedsiębiorstwem dotyczy także rozporządzenia prawami osoby, która w dobrej wierze uzyskała lub nabyła patent albo licencję od osoby nieuprawnionej (art. 75 PrWiPrzem), oraz praw osoby, która prowadząc lokalną działalność gospodarczą w niewielkim rozmiarze, używała w dobrej wierze oznaczenia zarejestrowanego następnie jako znak towarowy na rzecz innej osoby (art. 160 PrWiPrzem). Zgodnie z art. 85 PrWiPrzem licencja przymusowa może zostać przeniesiona tylko łącznie z przedsiębiorstwem lub tą jego częścią, w której jest ona wykonywana. Niektóre składniki przedsiębiorstwa (np. *good will*) nie występują w ogóle jako przedmiot obrotu, np. klienta i renoma przechodzi na nabywcę przedsiębiorstwa w konsekwencji zbycia oznaczeń indywidualizujących przedsiębiorstwo, jego lokalizacji, doświadczenia i tajemnic itd.⁶

---

mogą być przedmiotem szczególnej sukcesji, *W. Szydło*, Przedsiębiorstwo w znaczeniu przedmiotowym i jego zbycie a sytuacja prawna koncesji, licencji i zezwoleń w kontekście art. 55¹ kodeksu cywilnego, *Pr. Sp.* 2006, Nr 4, s. 47–48.

¹ Por. *J. Widło*, Pojęcie przedsiębiorstwa, *PPH* 1997, Nr 7, s. 32; *P. Bielski*, Przedsiębiorstwo a składniki przedsiębiorstwa, *PPH* 2004, Nr 3, s. 50.

² Por. *J. Widło*, Pojęcie przedsiębiorstwa, s. 31; *B. Soltys*, Klientela, s. 124; *T. Blumenfeld*, Klientela jako przedmiot obrotu i ochrony prawnej, Warszawa 1932, s. 22; *T. Bieniek*, *P. Piniór*, Klientela jako przedmiot wkładu niepieniężnego, *Pr. Sp.* 2002, Nr 4, s. 6–7.

³ Tak przede wszystkim *F. Zoll*, w: *A. Kraus*, *F. Zoll*, Polska ustawa o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji, Poznań 1929.

⁴ Por. zwłaszcza *B. Soltys*, Sytuacja prawna nieruchomości wchodzącej w skład przedsiębiorstwa, *Rej.* 1996, Nr 2, s. 87.

⁵ Co do uzasadnienia tego poglądu zob. *S. Włodyka*, Strategiczne umowy, 1999, cz. I, pkt 1.2.2.3.

⁶ Por. także *T. Bieniek*, *P. Piniór*, Klientela, s. 10–11.

Te składniki, które nie są bezpośrednim przedmiotem obrotu (np. klientela, renoma, organizacja), nie dadzą się bezpośrednio wyrazić w wielkościach pieniężnych, wpływają jednak – i to w sposób zdecydowany – na wartość ogólną przedsiębiorstwa.

9.1.2.3. Przedsiębiorstwo jako przedmiot stosunków i czynności prawnych

- 14 1. Zakładając, iż – na podstawie art. 55¹ i 55² KC – przedsiębiorstwo (w znaczeniu przedmiotowym) stanowi odrębną kategorię prawną, należy odpowiedzieć na pytania:
- 1) co w szczególności jest przedmiotem stosunków i czynności prawnych odnośnie do przedsiębiorstwa;
  - 2) jakie prawa podmiotowe wchodzi w grę;
  - 3) czy przedsiębiorstwo może być przedmiotem jednej czynności prawnej;
  - 4) kiedy przedmiotem czynności prawnej jest całe przedsiębiorstwo, a nie jego składniki (np. mienie).

Odpowiedzi na powyższe pytania należą do części ogólnej prawa handlowego (prywatnego prawa gospodarczego)¹.

- 15 2. Gdy chodzi o przedsiębiorstwo jako przedmiot stosunków i czynności prawnych, w doktrynie prawa ujmuje się rzecz dwojako.

A. Zdecydowana większość zwolenników poglądu o przedsiębiorstwie jako odrębnej kategorii prawnej rozumie przedsiębiorstwo w znaczeniu przedmiotowym jako szczególny rodzaj dobra niematerialnego. Podstawę dla poglądów tej grupy dał w okresie międzywojennym *F. Zoll*, do którego dołączyli także inni autorzy². W okresie powojennym w tym samym kierunku poszli *S. Buczkowski*³, *M. Poźniak-Niedzielska*⁴, *M. Wolanin*⁵, *B. Sołtys*⁶, *J. Widło*⁷ oraz *G. Tracz* i *F. Zoll*⁸, a także *M. Habdas*⁹ i *M. Bednarek*¹⁰. Na osobne potraktowanie zasługuje także koncepcja *R.T. Stroińskiego*, który wzorem doktryny francuskiej upatruje w przedsiębiorstwie dobro o charakterze niematerialnym, którego konstytutywnym elementem jest klientela przedsiębiorstwa¹¹. Zbliżone stanowisko zajął SN w wyr. z 3.12.2009 r., II CSK 215/09, Legalis, w którym wskazał, że występowanie elementu organizacji pozwala odróżnić przedsiębiorstwo od majątku, gdyż ten ostatni jest przedmiotem organizacji i stanowi jedynie zbiór elementów wchodzących w skład zorganizowanej całości, jaką jest przedsiębiorstwo. Por. także post. SN

¹ Szczegółowe omówienie zob. *S. Włodyka*, *Strategiczne umowy*, 1999, cz. I, pkt 1.2.3.

² Zob. na ten temat *M. Litwińska*, *Pojęcie przedsiębiorstwa w prawie handlowym i cywilnym. Przedsiębiorstwo jako przedmiot obrotu*, cz. 1, PPH 1993, Nr 1, s. 10.

³ *S. Buczkowski*, glosa do orz. SW dla m.st. Warszawy z 1.2.1962 r., Cr 2226/61, PiP 1963, Nr 2, s. 365 i n.

⁴ *M. Poźniak-Niedzielska*, *Zbycie przedsiębiorstwa w świetle zmian w kodeksie cywilnym*, PiP 1991, Nr 6, s. 33 i n.

⁵ *M. Wolanin*, *Przedsiębiorstwo jako przedmiot zbycia*, s. 108 i n.

⁶ *B. Sołtys*, *Sytuacja prawna nieruchomości*, s. 85 i n.

⁷ *J. Widło*, *Pojęcie przedsiębiorstwa*, s. 31 i n.; *tenże*, *Rozporządzenie przedsiębiorstwem*, Kraków 2002, s. 55 i n.

⁸ *G. Tracz*, *F. Zoll*, *Przewłaszczenie na zabezpieczenie. Praktyka, konstrukcja, dopuszczalność*, przedmiot, Kraków 1996, s. 168 i n.

⁹ *M. Habdas*, *Przedsiębiorstwo*, s. 333.

¹⁰ *M. Bednarek*, *Przedsiębiorstwo jako przedmiot czynności prawnych*, s. 50.

¹¹ *R.T. Stroiński*, *Przedsiębiorstwo, charakter prawny oraz zbycie w prawie amerykańskim, francuskim i polskim*, Warszawa 2003, s. 327 i n.

z 3.2.2016 r., V CSK 299/15, w którym SN wskazał na osobiste doświadczenie i wiedzę przedsiębiorcy będącego osobą fizyczną jako podstawowe składniki decydujące o wartości przedsiębiorstwa w analizowanej sprawie¹.

B. Do rzadkości należy natomiast współczesne rozumienie przedsiębiorstwa w znaczeniu przedmiotowym jako rzeczy zbiorowej, jako złożonego przedmiotu stosunków i czynności prawnych. Najdobitniej wyraził to SN w uchw. z 14.12.1995 r., III CZP 176/95, OSNC 1996, Nr 3, poz. 41, z kryt. glosą *M. Litwińskiej*, stwierdzając, iż: „pojęcie przedsiębiorstwa jest pojęciem zbioru, przede wszystkim zbioru praw materialnych i niematerialnych, ale także zbioru zobowiązań i innych obciążeń”².

Praktyczna różnica pomiędzy obydwooma poglądami leży w tym, iż pogląd pierwszy eksponuje te niematerialne składniki przedsiębiorstwa, które są bezpośrednimi nośnikami jego zdolności do generowania zysku, traktując inne jako składniki podrzędne, natomiast według poglądu drugiego składniki przedsiębiorstwa mają charakter równorzędny.

Z przyczyn, o których była mowa w poprzednim punkcie, należy przyjąć, iż przedmiotem stosunków prawnych i wynikających z nich praw i obowiązków jest przedsiębiorstwo, rozumiane jako szczególnie kompleks różnych składników powiązanych ze sobą funkcjonalnie w postaci zdolności do realizacji określonych zadań gospodarczych oraz do generowania zysku.

3. W doktrynie jest rzeczą sporną, czy można mówić o własności i właścicielu przedsiębiorstwa. Zwolennicy poglądu o przedsiębiorstwie jako dobru niematerialnym przyjmują taką możliwość³, wypowiediana jest jednak także opinia, iż wyrażenie „właściciel przedsiębiorstwa” jest tylko skrótem myślowym i ściślej należałoby mówić o podmiocie praw i obowiązków składających się na przedsiębiorstwo⁴.

Należy przyjąć, iż przedsiębiorstwo w znaczeniu przedmiotowym jako szczególnie kompleks składników o charakterze funkcjonalnym może być przedmiotem prawa podmiotowego analogicznego do prawa własności, dającego uprawnionemu pełnię władzy nad przedsiębiorstwem (zwanego przez niektórych prawem na przedsiębiorstwie lub prawem do przedsiębiorstwa). Artykuł 140 i n. KC o treści i wykonywaniu własności mogą być jednak stosowane tylko *per analogiam*, a to z tej przyczyny, iż przedsiębiorstwo nie jest rzeczą w rozumieniu KC. Podstawą natomiast do pośredniego stosowania art. 140 i n. KC jest identyczne *ratio legis*. W konsekwencji można mówić o własności i właścicielu przedsiębiorstwa, podobnie jak w przypadku dóbr materialnych⁵. Z pra-

16

¹ OSNC 2016, Nr 12, poz. 146.

² Por. także *M. Pelczyński*, Zbycie przedsiębiorstwa (art. 526 KC), MoP 2001, Nr 15, s. 20 i n.

³ Według *J. Namitkiewicza*, Polskie prawo akcyjne, w: Encyklopedia podręczna prawa prywatnego, Warszawa 1938, s. 142, prawo do oznaczenia przedsiębiorstwa jest szczególnym rodzajem uprawnienia będącego „emanacją własności przedsiębiorczej”; współcześnie *M. Poźniak-Niedzielska* uznała przedsiębiorstwo za przedmiot bezwzględnego prawa podmiotowego skutecznego *erga omnes* (*M. Poźniak-Niedzielska*, Dobra niematerialne przedsiębiorstwa państwowego, Warszawa 1990, s. 46; *taż*, Zbycie przedsiębiorstwa, s. 36 i n.); podobnie *J. Widło*, Pojęcie przedsiębiorstwa, s. 33; analogicznie *E. Norek*, Przedsiębiorstwo, s. 94.

⁴ Por. *A. Jakubecki*, *R. Skubisz*, Zarys prawa spółek, Lublin 1991, s. 220; podobnie *E. Gniewek*, Prawo rzeczowe, Warszawa 1997, s. 28.

⁵ Tak w odniesieniu do dóbr niematerialnych *S. Grzybowski*, Prawo wynalazcze według ustawy z 1962 r.: zarys wykładu oraz wybór tekstów z objaśnieniami, Warszawa 1965, s. 93; *M. Poźniak-Niedzielska*, Autorstwo dzieła filmowego. Studium cywilnoprawne, Warszawa 1968, s. 152; *S. Sołtysiński*, Charakter praw wynalazcy, Poznań 1967, s. 99 i n.; por. jednak wyr. SA w Gdańsku z 20.5.2008 r., I ACa 265/08, POSAG 2009, Nr 1, poz. 21, w którym sąd stwierdził, że przedsiębiorstwo w rozumieniu art. 55¹ KC, jako kompleks składników

wa własności przedsiębiorstwa wynikają szczegółowe uprawnienia, które mieszczą się w dyspozycji art. 140 KC. Klasyczne uprawnienie do korzystania z przedmiotu własności wyraża się w odniesieniu do przedsiębiorstwa w uprawnieniu do jego prowadzenia, obejmującym z kolei:

- 1) zarządzanie przedsiębiorstwem, tj. prowadzenie jego spraw;
- 2) pobieranie z niego pożytków (czerpanie zysków).

Opisane bezwzględne i skuteczne *erga omnes* prawo do przedsiębiorstwa jest ponadto chronione przepisami o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji.

Wiąże się z tym sprawa ochrony petytoryjnej i posesoryjnej przedsiębiorstwa.

Sprawa dopuszczalności powództwa windykacyjnego w przedmiocie przedsiębiorstwa jest w doktrynie wątpliwa, chociaż docenia się wagę przyjęcia takiej możliwości¹. Bez ochrony petytoryjnej własność przedsiębiorstwa pozbawiona byłaby jednak jednej z istotnych cech prawa własności, poza tym jest potrzebna w praktyce. Należy w związku z tym przyjąć, iż istnieje podstawa do stosowania ostrożnej analogii także z przepisu art. 222 KC².

Podobnie sprawa przedstawia się z ochroną posesoryjną. Wprawdzie podnosi się wątpliwości co do jej możliwości w odniesieniu do przedsiębiorstwa, jednak istnieje podstawa do analogicznego stosowania przepisów art. 224 i n. KC o ochronie posiadania.

Przedsiębiorstwo może być przedmiotem także innych praw niż nieograniczone prawo na przedsiębiorstwie (*sui generis* prawo własności). Potwierdza to sformułowanie art. 75¹ KC, wspominającego wyraźnie o wydzierżawieniu przedsiębiorstwa, a także o ustanowieniu na nim użytkowania. Potwierdza to także charakter prawny przedsiębiorstwa jako dobra przynoszącego pożytki w postaci dochodu; zresztą doktryna przyjmuje już od dawna możliwość dzierżawy nawet rzeczy zbiorowych, jeśli mogą one przynosić pożytki³.

Szczególne wątpliwości budzi możliwość ustanowienia na przedsiębiorstwie zastawu⁴, m.in. ze względu na rzekomo wątpliwą cechę zbywalności przedsiębiorstwa oraz brak wzmianki o zastawie w art. 75¹ KC⁵. Należy jednak zwrócić uwagę na treść art. 228 pkt 3 oraz art. 393 pkt 3 KSH, które wyraźnie odnoszą się do możliwości ustanowienia na przedsiębiorstwie ograniczonego prawa rzeczowego (a więc *lege non distinguente* także do zastawu)⁶. W literaturze wskazuje się także na możliwość przewłaszczenia przedsiębiorstwa na zabezpieczenie⁷.

- 17 4. Pojawia się pytanie, czy przedsiębiorstwo może być przedmiotem jednej czynności prawnej (*uno actu*). Odpowiedź jest konsekwencją stanowiska co do tego, czy

---

materialnych i niematerialnych, jest mieniem, a nie rzeczą i stąd przepisy o ochronie własności, zamieszczone w księdze II KC, nie mogą być do niego wprost stosowane.

¹ J. Preussner-Zamorska, Konstrukcja prawa do przedsiębiorstwa i jej konsekwencja w świetle nowej regulacji prawnej (głos w dyskusji), Rej. 1992, Nr 2, s. 44.

² Bliższe uzasadnienie tego poglądu zob. S. Włodyka, Strategiczne umowy, 1999, cz. I, pkt 1.2.3.2.

³ Z. Radwański, w: System PrCyw, t. III, cz. 2, s. 108.

⁴ J. Preussner-Zamorska, Konstrukcja prawa do przedsiębiorstwa, s. 41 i n.

⁵ Bliżej o tym S. Włodyka, Strategiczne umowy, 1999, cz. I, pkt 5.3.

⁶ J. Widło, Rozporządzenie, s. 366–369.

⁷ I. Karasek, Zabezpieczenia wierzytelności na zbiorze rzeczy lub praw o zmiennym składzie. Zagadnienia konstrukcyjne, Kraków 2004, s. 117–119, oraz J. Widło, Rozporządzenie, s. 319.

przedsiębiorstwo może stanowić odrębny i samodzielny przedmiot stosunków prawnych; zwolennicy takiego poglądu przyjmują dopuszczalność jednej czynności prawnej w przedmiocie całego przedsiębiorstwa¹, przeciwnicy odrzucają taką możliwość².

Problem polega jednak na tym, iż dla czynności prawnych dotyczących różnych składników przedsiębiorstwa przewidziany jest czasem inny reżim prawny niż dla czynności prawnej w przedmiocie całego przedsiębiorstwa. Na przykład dla zbycia całego przedsiębiorstwa art. 75¹ § 1 KC wymaga formy pisemnej z podpisami notarialnie poświadczonymi, natomiast dla zbycia nieruchomości wymagana jest forma aktu notarialnego (art. 158 w zw. z art. 75¹ § 3 KC); forma aktu notarialnego jest również wymagana dla oddania w użytkowanie wieczyste nieruchomości gruntowej (art. 27 zd. 1 GospNierU). Czy zbycie przedsiębiorstwa obejmuje równocześnie wchodzącą w jego skład nieruchomość, jeśli nie zachowano formy aktu notarialnego wymaganego przez art. 158 KC? Dylemat ten rozwiązywany jest w literaturze w dwojaki sposób. Albo poprzez rozróżnienie zbycia i nabycia przedsiębiorstwa (zbycie następuje *uno actu*, nabycie dopiero po spełnieniu warunków zbycia poszczególnych jego składników), albo poprzez rozróżnienie skutku zobowiązującego i rozporządzającego (akt zbycia przedsiębiorstwa wywołuje tylko skutek zobowiązujący, skutek rozporządzający nastąpi dopiero wówczas, gdy zostanie dokonany szczególny akt wymagany w odniesieniu do danego składnika przedsiębiorstwa).

Należy przyjąć, iż umowa w przedmiocie przedsiębiorstwa zawierana jest jednym aktem, w zasadzie w formie pisemnej z podpisami notarialnie uwierzytelnionymi (art. 75¹ KC). Umowa ta wywołuje dwojaki skutek – bezpośredni wobec tych składników przedsiębiorstwa, które nie wymagają dodatkowych czynności prawnych lub aktów (np. co do przeniesienia własności zapasów towarów lub surowców); w tym fragmencie umowa w przedmiocie przedsiębiorstwa zobowiązuje wprost do jej wykonania. Natomiast pośredni skutek wywołuje umowa w przedmiocie przedsiębiorstwa wobec tych jego składników, których przeniesienie wymaga innej formy (np. przeniesienie własności nieruchomości wymaga aktu notarialnego) lub dodatkowych aktów (np. wpisu do rejestru); w tym fragmencie umowa w przedmiocie przedsiębiorstwa zobowiązuje do dokonania dodatkowych czynności lub aktów w szczególnej formie, które warunkują przeniesienie ich własności na nabywcę; strona przeciwna ma roszczenie o dokonanie tych czynności lub aktów, realizowane w trybie art. 64 KC i art. 1047 KPC. Umowa w przedmiocie przedsiębiorstwa będzie dopiero wówczas uważana za wykonaną, gdy dokonano ostatniej czynności lub ostatniego aktu koniecznego do przeniesienia własności danego składnika przedsiębiorstwa na jego nabywcę.

Stwierdzenie, iż przedsiębiorstwo może stanowić samodzielny i odrębny przedmiot czynności prawnej, stanowi pewien skrót myślowy. W rzeczywistości bowiem przedmiotem tym jest nie przedsiębiorstwo (w znaczeniu przedmiotowym), lecz odpowiednie prawo na przedsiębiorstwie. Tak więc w przypadku sprzedaży przedsiębiorstwa czynność prawna zbycia polega na przeniesieniu prawa własności przedsiębiorstwa; w przypadku dzierżawy – na ustanowieniu na rzecz dzierżawcy prawa używania i pobierania

¹ Zob. zwłaszcza *M. Wolanin*, Przedsiębiorstwo jako przedmiot zbycia, s. 110 i n. oraz *M. Litwińska*, Pojęcie przedsiębiorstwa w prawie handlowym i cywilnym. Przedsiębiorstwo jako przedmiot obrotu, cz. 2, PPH 1993, Nr 2, s. 8.

² Zob. zwłaszcza *J. Preussner-Zamorska*, Konstrukcja prawa do przedsiębiorstwa, s. 37 i n., oraz *A. Jakubecki*, *R. Skubisz*, Zarys prawa spółek, s. 220 i n.

pożytków z przedsiębiorstwa; w przypadku ustanowienia użytkowania – na obciążeniu własności przedsiębiorstwa prawem jego użytkowania itd.

Szczególny problem kilku koniecznych aktów zbycia przedsiębiorstwa powstaje w przypadku aportu przedsiębiorstwa do spółki. Blżej o tym w Nb 87–96 niniejszego rozdziału.

18 5. Pytanie, kiedy przedmiotem czynności prawnej jest przedsiębiorstwo jako całość, było szeroko rozważane w literaturze¹.

Należy uznać, iż przedmiotem czynności prawnej jest całe przedsiębiorstwo, a nie jego składniki, gdy:

- 1) strony wyraźnie uczyniły przedmiotem czynności prawnej przedsiębiorstwo (np. użyły zwrotu „sprzedaje przedsiębiorstwo”), nie określając bliżej jego składników; w przypadku takim „czynność prawna (...) obejmuje wszystko, co wchodzi w skład przedsiębiorstwa” (art. 55² KC);
- 2) strony wyraźnie uczyniły przedmiotem czynności prawnej przedsiębiorstwo, jednak określiły przy tym równocześnie składniki przedsiębiorstwa będące jej przedmiotem (np. w załączonym bilansie przedsiębiorstwa); uzupełniająco stosuje się wówczas art. 55² KC.

W wyr. z 24.6.1998 r., I CKN 780/97, OSNC 1999, Nr 2, poz. 30, SN uznał, że jeżeli okoliczności zawarcia dwu umów dotyczących zbycia przedsiębiorstwa pozwalają przyjąć, że w jednej z nich chodziło o przejęcie pasywów, a w drugiej – aktywów tego przedsiębiorstwa, umowy takie mogą być łącznie traktowane jako zbycie przedsiębiorstwa. To stanowisko spotkało się z krytyką. Glosatorzy wskazywali m.in. na niebezpieczeństwo wiążące się z możliwością obejmowania regulacją zbycia przedsiębiorstwa wielu singularnych czynności, których suma składa się na składniki przedsiębiorstwa².

Wątpliwości powstają, gdy strony uczyniły przedmiotem czynności prawnej taksatywnie wyliczone składniki przedsiębiorstwa albo całe przedsiębiorstwo, jednak z wyłączeniem pewnych jego składników. Bez znaczenia jest wówczas stosunek wartości tych składników do wartości przedsiębiorstwa (zob. uzasadnienie wyr. SN z 30.1.1997 r., III CKN 28/96, OSNC 1997, Nr 5, poz. 65), natomiast istotne jest pewne jakościowe minimum tych składników. Minimum to zależy od okoliczności konkretnego przypadku i określane jest w orzecznictwie i literaturze różnie³, z reguły jako możliwość dalszego prowadzenia przez nabywcę tej samej działalności gospodarczej o podobnym rozmiarze; chodzi tutaj tylko o możliwość, a nie o to, czy faktycznie będzie ona przez nabywcę prowadzona. Decyduje więc kryterium funkcjonalne: przedmiotem czynności prawnej jest całe przedsiębiorstwo, a nie poszczególne jego składniki, gdy tworzą one pewną całość

¹ Zob. *J. Namitkiewicz*, Kodeks handlowy. Komentarz, t. 1, Warszawa 1934, s. 74; *S. Buczkowski*, glosa do wyr. SN z 10.1.1972 r., I CR 359/71, OSPiKA 1972, Nr 12, poz. 232; *M. Litwińska*, Pojęcie przedsiębiorstwa, cz. 1, s. 9; *B. Soltys*, Sytuacja prawna nieruchomości, s. 85; *J. Widło*, Pojęcie przedsiębiorstwa, s. 32; *S. Soltysiński* (s. 41), *J. Szwaja* (s. 426), w: *S. Soltysiński, A. Szajkowski, J. Szwaja*, Kodeks handlowy. Komentarz, t. I, Warszawa 1997, oraz cyt. tam literatura; *R.T. Stroiński*, Zdolność aportowa przedsiębiorstwa, PPH 1997, Nr 11, s. 29 i n.; *M. Wilejczyk*, Skutki zbycia przedsiębiorstwa, s. 33.

² *M. Poźniak-Niedzielska*, glosa do wyr. SN z 24.6.1998 r., I CKN 780/97, OSP 1999, Nr 5, poz. 90; *A. Szlęzak*, glosa do wyr. SN z 24.6.1998 r., I CKN 780/97, OSP 1999, Nr 7–8, poz. 141; *T. Mróz*, glosa do wyr. SN z 24.6.1998 r., I CKN 780/97, PS 1999, Nr 7–8, poz. 119; *P. Bielski*, glosa do wyr. SN z 24.6.1998 r., I CKN 780/97, Pr. Sp. 2000, Nr 2, s. 49.

³ Zob. literatura podana w Nb 11–13.

gospodarczą zdolną do urzeczywistnienia określonych zadań gospodarczych. Kryterium pomocnicze stanowi rodzaj składników będących przedmiotem czynności prawnej: jest nim całe przedsiębiorstwo, gdy czynność prawna dotyczy tzw. składników podstawowych przedsiębiorstwa (zob. wyżej, Nb 11–13), tj. takich, jak: klientela, renoma, firma przedsiębiorstwa itp.¹. Najistotniejsze znaczenie mają tutaj składniki indywidualizujące przedsiębiorstwo². Powyższe określa także granice dopuszczalnych (na zasadzie art. 55² KC) wyłączeń umownych niepodważających oceny, czy przedmiotem czynności prawnej było całe przedsiębiorstwo.

Z powyższego wynika, iż przedmiotem czynności prawnej nie jest (całe) przedsiębiorstwo, lecz tylko niektóre jego składniki, gdy:

- 1) strony w umowie uczyniły przedmiotem czynności prawnej drugorzędne składniki przedsiębiorstwa, np. majątek (zob. wyżej, Nb 11–13), nie czyniąc przy tym żadnej wzmianki co do tego, aby ich zamiarem była czynność dotycząca całego przedsiębiorstwa;
- 2) strony uczyniły wprawdzie w treści czynności prawnej jej przedmiotem całe przedsiębiorstwo, jednak dopuszczalnymi na zasadzie art. 55² KC wyłączeniami objęły podstawowe składniki przedsiębiorstwa, a zwłaszcza składniki indywidualizujące przedsiębiorstwo.

Rozstrzygnięcie co do rzeczywistego przedmiotu czynności prawnej ma znaczenie dla ustalenia jej zakresu oraz dla stosowania art. 55⁴ KC (zob. dalej, Nb 101–113).

9.1.2.4. Zorganizowana część przedsiębiorstwa (zakład, oddział itp.)

1. Podobne problemy jak co do przedsiębiorstwa powstają w odniesieniu do jego wydzielonych, odrębnie zorganizowanych części (zakładów, oddziałów itp.)³; także w tym przypadku powstaje bowiem pytanie, czy część taka może być samodzielnym przedmiotem stosunku prawnego lub czynności prawnej, a w szczególności umowy.

Można stwierdzić, iż we współczesnym ustawodawstwie wiele przepisów zarówno na gruncie prawa prywatnego (np. art. 228 pkt 3 oraz art. 393 pkt 3 KSH), jak i publicznego (np. art. 18da ust. 4 pkt 3 PDOPrU, art. 6 pkt 1 PDOFizU) wskazuje na to, że „zorganizowane części przedsiębiorstwa” (zakład, oddział itp.) mogą stanowić odrębny, samodzielny przedmiot czynności prawnej, a w szczególności umowy⁴.

W literaturze kwestionuje się możliwość posługiwania się kategorią zbycia zorganizowanej części przedsiębiorstwa. Wskazuje się, że wyodrębnione organizacyjnie części mienia przedsiębiorcy oraz związane z nimi składniki niemajątkowe należy traktować jako odrębne przedsiębiorstwa⁵. W literaturze i orzecznictwie przeważa jednak pogląd o dopuszczalności zbycia zorganizowanej części przedsiębiorstwa⁶.

¹ Tak Z. Komosa, J. Tropaczyńska, Charakter prawny, oraz wyr. SA w Krakowie z 11.5.2016 r., I ACa 111/16, Legalis.

² B. Soltys, Sytuacja prawna nieruchomości, s. 85.

³ Bliżej na ten temat E. Norek, Przedsiębiorstwo, s. 24 i n.

⁴ Bliższe omówienie wchodzących w grę przepisów zob. S. Włodyka, Strategiczne umowy, 1999, cz. I, pkt 1.2.4.

⁵ P. Bielski, glosa do wyr. SN z 25.11.2005 r., V CK 381/05, Pr. Sp. 2007, Nr 1, s. 57, oraz M. Bednarek, Przedsiębiorstwo jako przedmiot czynności prawnych, s. 47.

⁶ Por. wyr. SN z 25.11.2005 r., V CK 385/05, niepubl.; S. Włodyka, Strategiczne umowy, 1999, cz. I, s. 36 i n.; M. Pęczek-Tofel, M. Tofel, Obrót udziałami, s. 44 i n.; B. Soltys, Sprzedaż przedsiębiorstwa państwowego, PPH 1995, Nr 7, s. 21.